

Mircea Muthu, *Studii de estetică românească*, Editura Limes, Cluj, 2014, 233 p.

Ceea ce Mircea Muthu consideră a fi schița restitativă *Studii de estetică românească* (Florești, Ed. Limes, ed. a II-a revăzută și adăugită, 2014) face parte dintr-un triptic teoretic proiectat în vederea abordării unor probleme actuale de estetică generală și aplicată. Astfel de aspecte privitoare la estetica românească și la contextul european respectiv au putut fi găsite risipite ori încheiate în problematici distincte în majoritatea cărților de până acum axate pe această temă ale profesorului clujean. Toate aceste raportări – fragmentate anterior atât temporal, cât și tematic – formează aici împreună elemente constitutive pentru o meditație critică în contextul teoretic actual, marcat de sensibile schimbări de paradigmă de după 1990. Profilurile de esteticieni români care au avut contribuții originale în domeniu sunt întregite, în a doua parte a cărții, de o sumă de comentarii care anunță prilejuri de discuție fructuoasă, pregătită pentru volumele următoare.

Mircea Muthu i se alătură lui Grigore Smeu atunci când autorul *Istoriei esteticii românești* atrage atenția că și astăzi se mai confundă istoria esteticii (disciplină prioritar și explicit teoretică) cu istoria esteticului (sumă a fenomenalităților concret individualizante ale esteticului). Cu alte cuvinte, încă persistă tentativa de a metamorfoza istoria esteticii, eminentamente conceptuală, în istoria fenomenalităților concrete, particularizatoare. Astfel, se știe că Titu Maiorescu creează la noi o mentalitate estetică având funcție modelizantă și că el pune bazele unui mod de a judeca opera în spirit critic. Dar Mircea Muthu este convins că dovada maturității gândirii estetice românești nu poate fi mărginită la contribuțiile mentorului junimist („omul concept”). Mai mult, dacă stăm și ne gândim bine, ardelenește, nici chestiunea autonomismului estetic „*Maiorescu nu a formulat-o niciodată explicit!*” (p. 116). Radu Ionescu, Simion Bărnuțiu, Constantin Dumitrescu-Iași și Constantin Leonardescu elaboraseră anterior propriile teorii estetice, îndatorate, inerent, gânditorilor germani (Im. Kant, G.W.F. Hegel), dar și francezi (Hippolyte Taine, Gabriel Tarde, Étienne Sauriau). Aspectul publicistic, eclecticul, stângăciile terminologice și confuziile încercărilor antemaioresciene sunt tributare în mod evident și după opinia lui Mircea Muthu anemiei analitice din epocă, datorată slabei asimilări a surselor occidentale.

Cu toate acestea, începuturile șovăielnice din secolul al XIX-lea – atunci când se înfiripă conștientizarea și constituirea esteticii ca disciplină sistemică – vor creiona opțiuni și concepte operatorii, cristalizate ulterior de către generațiile postmaioresciene. Este motivul care îi permite universitarului clujean să corecteze aserțiunea lui Tudor Vianu, din *Contribuția românească în estetică* (1934), potrivit căreia această fază incipientă, de precursorat, a gândirii estetice românești a fost nedisociată de cea culturală. *Corpus*-ului general de norme ale disciplinei capabil să ordoneze achizițiile estetice de conținut și formă va rămâne să se sprijine ulterior pe concepte filosofice. Însă, în cele din urmă, estetica va reproșa filosofiei maniera în care demersul academic a degradat-o prin transformarea ei într-o disciplină ca oricare alta.

Liviu Rusu întreprinde o critică fenomenologică a realității genurilor, considerate drept „forme naturale” și „aparitii esențiale în câmpul poeziei”, fiind de părere că lirismul reprezintă expresia cea mai adecvată existențial „eului originar”. Cel care a scris *Estetica poeziei lirice* rămâne pentru exegetul nostru, prin unitatea de ansamblu a concepției sale, creatorul unui util tratat de estetică sistematică, alături de Tudor Vianu (cu *Estetica* sa, în ce privește „armonia părților sensibile”) și de Al. Dima (cu *Domeniul esteticii* – 1947).

Dacă pentru poetul-teoretician Anghel Demetrescu poezia a fost și va fi singura expresie capabilă să se ridice la demnitatea de artă, Eugeniu Sperantia utilizează sintagme și termeni ce pot fi întâlniți nu numai în textele sale de estetică, dar și în cele de sociologie, antropologie și psihologie. Iar Mihai Ralea afirmă că „nu trebuie să ne străduim să facem din estetică o știință absolut independentă”. Numai că – atenționează Mircea Muthu, plecând de la acest citat – conturarea *corpus*-ului de idei la meridian românesc impunea întemeierea esteticii ca disciplină axiologică prin excelență, care va avea drept efect tentația de a construi sinteze din dorința de a ordona și sistematiza totul. Prima retrospectivă critică de referință, anume lucrarea lui Al. Dima, *Gândirea românească în estetică* (1943), pune accentul pe trăsăturile esteticii clasice, dar și moderne, sintetizate puțin mai înainte și în *Estetica* lui Tudor Vianu. La rândul său, Mircea Florian, prin paginile sale despre „obiectul estetic” și despre „realismul ontologic”, conturează o tendință opusă („arta ca relație”) iraționalismului, nominalismului matematizat și existențialismului incipient din perioada noastră interbelică.

Caracterul interdisciplinar al câtorva dintre textele restituite, precum și anticiparea unor concepte operatorii sunt găsite de autorul culegerii și în scrierile lui Henri Jacquier (pe care, de altfel, le-a și îngrijit într-o carte apărută cu titlul *Babel, mit viu* – 1991). Aplicarea teoriei la nivelul *poesis*-ului conferă cercetărilor esteticianului luat în discuție un vizibil indice de modernitate, dat fiind faptul că reacția postsaussuriană – cu mutația sa radicală de la enunț la enunțare – se afla, în deceniile patru și cinci ale secolului trecut, abia la începuturile cristalizării sale.

Tipologizarea aceluiași Al. Dima, din *Gândirea românească în estetică*, reflectă un *mixtum compositum* al esteticii românești, constituind punctul de plecare într-o necesară sinteză retrospectivă, iar aceasta – accentuează teoreticianul clujean –, dincolo de omisiunile sau de accentele neuniforme căzute pe parcursul interpretărilor. Treptat, estetica se autonomizează și devine o disciplină de sine stătătoare, iar cartea lui Al. Dima, schițată înainte de al Doilea Război Mondial, venea în întâmpinarea unui orizont de așteptare pregătit de intensificarea și răspândirea, în epoca interbelică, a cercetărilor românești în domeniu. Panoramarea lui Tudor Vianu oferea, în acest sens, diagrama ideilor estetice sub raportul asimilării, inovației și sincronizării esteticii noastre cu aceea occidentală.

Strâns legate de aceste observații sunt și referirile la preocupările de teoretician literar ale poetului Radu Stanca, aflate în lucrarea sa de licență, dar rămase de obicei nesemnificate până acum, atât de critica de întâmpinare, cât și de studiile de specialitate. Cităm dintr-un subsol, odată cu îngrijitorul volumului *Problema cititului*, un pasaj nu din lucrarea ca atare, ci din *Aforismele pentru un actor tânăr* ale poetului-teoretician: „Rostul tău

nu este de *a citi*, chiar dacă o faci frumos, ci de *a recita*, adică de *a crea din nou*, în fața publicului, un text creat de cineva în singurătate. Citind, nu faci decât să imiți un text oarecare, pe când recitând, imiți însuși actul de creare a aceluia text. Or, tocmai aceasta este natura adevărată a declamației: de a reface înaintea noastră procesul sublim al creației poetice și de a ne dezvălui cele mai intime și mai caracteristice ale acestui proces (s.a.)” (p. 79). Autorul poemului *Corydon* a oferit în teza sa de pionierat în teoria lecturii, *Problema cititului*, un studiu coerent și convingător, în fapt o pledoarie pentru educația gustului literar.

Luând în discuție natura, structura și funcția operei de artă, Mircea Muthu se referă – pasager, desigur, între limitele autoimpuse de structura cărții – și la mecanismul de canonizare estetică a imaginarului. El își ia în sprijin cele cinci sisteme simbolice operative: limba, mitul, religia, arta și știința. Pentru reputatul nostru balcanolog, creștinismul răsăritean, bunăoară, a fost, până în pragul modernității, destul de permisiv în circumscrierea unei estetici ortodoxe. Important pentru estetica teologică este să argumenteze în ce măsură arta intensifică efectul de sacru al spațiului bisericii trilobate. Antologiile de poezie religioasă și comentariile moderne sprijină necesitatea acestui specific discurs de legitimare spirituală: estetica teologică. „Între anunțul apocaliptic al lui Nietzsche («Dumnezeu a murit») și postularea de mai târziu a lui Roland Barthes («moartea Autorului») se boltește un arc de cerc, în interiorul căruia se petrece mutația de la **mimesis** la **semiosis**, adâncindu-se astfel criza fundamentelor transcendente ale filosofiei și, corelativ, punerea sub semnul întrebării a validității discursului estetic” (p. 146). O consecință a acestei stări de fapte o constituie agresiunea trivialului, pusă în evidență prin comentarea cărții *Trivialul*, semnată de Radu Voinescu: „Lucrarea lui Radu Voinescu e mai mult un discurs de aprehendare și mai puțin unul de legitimare, și asta din cauză că, în general, estetica de azi a părăsit în mare parte zona filosofiei – care îi asigură eșafodajul –, fiind replasată în universul teoriilor comunicării. [...] Astfel, trivialul a devenit de-a lungul secolelor convențional tocmai prin anticonvenționalismul său, îngroșând stereotipurile ce trimit la material, la legile dintotdeauna ale trupului. El este expresia **conștiinței fără conștiința de sine**, de unde stridențele, excesul pe toate palierele, vitalismul debordant și polul său opus – dezagreabilul ș.a.” (p. 127).

Reflecția estetică din contemporaneitate utilizează categoria de gen ca operator ce argumentează nu numai intertextualismul imaginarului artistic, dar și pledoaria, manifestă ori subiacentă, pentru re-sincretizarea artelor. Prezentă atât în științele politice, în istoria religiilor, cât și în studiile culturale cu caracter interdisciplinar (aflate în plină expansiune și riscând să-și pulverizeze obiectul), categoria genului, în curs de revigorare, reprezintă și o problemă de estetică: „Esteticile receptării literare schițate mai sus, la care se pot adăuga și altele, desprinse din trunchiul acestora, au și menirea de a consolida disciplina **Teoria literaturii**, vertebrată altădată pe studiul genurilor (**genologia**) sau, odată cu voga structuralismului și poststructuralismului, asimilând terminologia, destul de stufoasă, a **naratologiei**. Pe de altă parte, aplicarea acestor teorii și la alte tipuri de creație ficțională a înlesnit asimilarea teoriei de către **studiile culturale**, în curs de cristalizare prin interdisciplinaritatea manifestă la nivelul împrumutului de **methode** venind dinspre științele exacte, dar și din estetică, antropologie etc.” (p. 192). Radiografiind categoria genologiei din unghiul teoriei literare actuale, Mircea

Muthu sesizează mutațiile care au loc în timp de la normativ la descriptiv și, de aici, la funcțional. Pentru cercetătorul clujean, literatura, oricum am aborda-o, se ordonează, finalmente, tot în cele trei categorii „naturale” sau în cele trei forme de bază ale comunicării ficționale: epic, liric, dramatic.

De altfel, se insistă în câteva studii din carte și pe o unitate de câmp în relația *Autor – Operă – Receptor*, strânsă din ce în ce mai tare, odată cu despărțirea de viziunea clasică, în cadrul căreia se făcea disocierea netă și puristă dintre „obiect” și „subiect” („Textul poate împinge prea departe capacitatea de asimilare a receptorului (de unde surmenajul acestuia), fie nu destul (de unde plictiseala aceluiași) – cele două limite ale «jocului» în care este angrenat cititorul” – p. 186). Astfel, *mimesisul*, cu sensul său înrădăcinat de „arta ca imitație a naturii”, va suferi o serioasă lovitură încă din scrierile celui care a vorbit pentru prima oară despre termenul de „estetică”, Alexander Baumgarten, în viziunea căruia arta creează prin intermediul fanteziei forme inexistente în natură.

De actualitate sunt și paginile cărții referitoare la scrisori, autobiografii și jurnale. Dacă imaginarul propriu-zis are, din perspectiva receptorului, un dublu caracter – comunicativ și productiv – scrisoarea nutrește doar speranța în șansa dialogului efectiv. În raport cu corespondența, ivită în mod obișnuit dintr-o urgență ce întreține șansa dialogului mediat în epoca internetului și a telefonului mobil, autobiografia este, „pe măsura redactării, o înaintare cu spatele, deoarece are un caracter retrospectiv și bilanțier al unei vieți ce ajunge, practic, la final” (p. 198). La rândul său, jurnalul intim a dezvoltat în ultimele decenii o bogată literatură teoretică axată pe deducerea mecanismului de prefacere a realității biografice într-una ficțională (și invers).

„Pierderea de viteză a Esteticii, funcțional vorbind, este accelerată și, implicit, dramatizată de întrebări constitutive *legatum*-ului, epocilor anterioare sau de altele, apărute în noile contexte ideologice. Astfel, ce destin va mai avea estetica, de vreme ce, inclusă de către multimedia în lumea comunicării și a sistemelor culturale, se vede aservită de imperatiile economiei de piață? [...] Dincolo de parcelările esteticii de astăzi (muzicală, plastică, industrială, cinematografică ș.a.), o meditație unitară, pe cât se poate, care să le circumscrie achizițiile este și posibilă și necesară în condițiile schimbării de paradigmă” (pp. 212 – 214). Sunt fraze din paginile de sfârșit ale cărții *Studii de estetică românească*, părănd să motiveze însași construcția și apariția acesteia. Prospekțiunile lui Mircea Muthu în orizontul criticologiei, al teoriei literare și al esteticii se dovedesc nu numai complementare, ci și convergente în finalitatea lor triplă: valorizatoare, ordonatoare și integratoare. Sunt sigur că viitoarele volume ale tripticului vor desăvârși această intenție de cuprindere globală, sintetizatoare, dând măsura autorității teoretice a celui care se încumetă să facă o dificilă întreprindere, generată de multitudinea unghiurilor de abordare.

Vasile SPIRIDON

Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

**Ioan Pop-Curșeu, *Magie și vrăjitorie în cultura română*,
Editura Cartea Românească-Polirom, Iași, 2013, p. 511**

Cartea de față, prin tematica abordată, îl așază pe autorul ei alături de Andrei Oișteanu, care, tot în 2013, a publicat a doua ediție revizuită, adăugită și ilustrată a operei *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională* (Iași, Editura Polirom, 2013). Cei doi se situează pe un traseu literar a cărui direcție a fost stabilită de cercetători care au tratat același subiect al magiei: Ioan Petru Culianu – *Eros și magie în Renaștere. 1484* (București, Ed. Nemira, 1997), Radu Cernătescu – *Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române* (București, Cartea Românească, 2010) și Gheorghe Pavelescu – *Magia la români. Studii și cercetări despre magie, descântece și mană* (București, Ed. Minerva, 1998). Însă, Ioan Pop-Curșeu se distanțează de aceștia prin abordarea cu pretenții de exhaustivitate a fenomenului abordat. El reușește să contureze un portret cultural al ființei naționale în raport cu fenomenele bizare infiltrate în subsidiarul acesteia, cum ar fi senzaționalul, supranaturalul, vrăjitoria și magia. Contribuția și nota de noutate ale autorului constau în perspectiva interdisciplinară din care este văzut și tratat subiectul magiei și al vrăjitoriei, printr-o întrepătrundere a informațiilor din istorie, literatură, filosofie, religie, etnografie, sociologie, lingvistică comparată și altele, pe care Ioan Pop-Curșeu le angajează într-un excurs științific ce are ca punct de plecare atracția pentru fenomenele stranie încorporate în pliurile realității diurne și nocturne.

Un real act de curaj stă la baza intenției lui Ioan Pop-Curșeu de a realiza o istorie a magiei de la noi, urmărind-o sub toate formele ei de manifestare, din cele mai vechi timpuri și până în prezent. Gest temerar, cu atât mai mult cu cât domeniul ales pare de neacoperit din toate punctele de vedere.

Dovedind abilități nu doar analitice și sintetice, ci și comparative și asociative, autorul se lansează într-o dificilă cercetare, angajându-se într-un adevărat periplu documentar, științific și interpretativ. Faptul se explică prin cuantumul enorm al informațiilor despre subiectul ales, diseminate în diverse discipline de studiu, cărora încearcă să le stabilească un centru comun de greutate. Se obține, astfel, imaginea unor cercuri concentrice, dintre care punctul de plecare îl constituie recunoașterea interesului pentru magie și vrăjitorie, iar celelalte cercuri reprezintă posibilitățile multiple explicative. Așa aflăm că, pentru o definiție completă și complexă a conceptelor alese, a fost nevoie de o străbateră a mai multor domenii, cum ar fi antropologia, etnologia, folclorul, filosofia, simbolologia, hermeneutica, esoterismul, lingvistica comparată, religia, etnografia ș.a.

Deși numeroase, informațiile științifice sunt expuse într-un stil simplu, nelipsit, însă, de ritm, nerv și expresivitate.

Ioan Pop-Curșeu face uz de un amplu material documentar atunci când, în prima parte a cărții sale, operează o clarificare taxonomică a subiectului propus, prin intermediul descrierii, interpretării și clasificării noțiunilor conceptuale alese. Această algoritmizare

reprezintă doar baza intrinsecă pentru aflarea unor căi alternative de acces către supranatural, identificându-se pe teritoriul credințelor și eresurilor, miturilor și legendelor.

Folosind o bibliografie bogată, concretizată în interesul pentru texte dintre cele mai vechi, cărora li se adaugă un material iconografic adunat din peste cinci sute de biserici, autorul explică, aproape didactic, diferențele, dar și asemănările dintre magie și vrăjitorie. Înainte de toate, aflăm că această paralelă este elementul-pivot al întregii lucrări, al cărei principal obiectiv a fost acela de a da formă unei mai vechi dorințe exprimate de Blaga, în privința consemnării datelor magismului național. Cercetătorul clujean adoptă concepțiile lui Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu, privitoare la același subiect. Cu toții s-au îndreptat cu interes și cu pasiune spre ceea ce simbolic este numit *magismul poporului nostru*. În plus, cel ce semnează studiul despre *Magie și vrăjitorie în cultura română* a încercat și o explicitare terminologică, științifică, istorică și socială a paradigmei. Identificând prima utilizare a termenului de *maghie* în opera lui Dimitrie Cantemir, pe care îl și consideră, de altfel, un soi de critic al superstițiilor, autorul definește magia, la modul general, ca o veritabilă tehnică de control asupra forțelor ascunse ale lumii, ca și asupra ființelor, afectelor, sensurilor și obiectelor.

În încercarea de a trasa niște delimitări conceptuale și tipologice între magie și vrăjitorie, autorul cărții cu titlu emblematic în acest sens atribuie sensuri diferite, ireconciliabile celor două realități semantice, ideatice și simbolice. Astfel, în timp ce vrăjitoria este definită ca o reminiscență primitivă, încorporând trivialul și dezvoltând un caracter total peiorativ și negativ, fiind considerată irațională și chiar dăunătoare, magia este prezentată ca o entitate superioară, cu caracter pozitiv, solar și individualist. Pe când vrăjitoria este populară, magia este savantă, pe când vrăjitoria se asociază cu superstițiile, magiei i se atribuie un sistem estetic de receptare și chiar de înțelegere a lumii. Iar aceste perechi dihotomice pot continua, într-o încercare diacronică de definire a celor două elemente conceptuale.

De altfel, în capitolele primei părți, analistul, urmărind fenomenul vrăjitoriei din punct de vedere cronologic, încearcă să scoată la lumină tot felul de practici necurate din cele mai vechi timpuri, precum și metodele punitive din epocile respective. În acest sens, va face o analiză comparativă a unor grupuri etnice de la noi, din Transilvania, Moldova și Muntenia, precum și o paralelă a acestora cu practici similare din Europa. Și, pentru că femeia juca întotdeauna un rol decisiv în realizarea lor, atunci i se atribuie atenția cuvenită, urmărindu-se rolul acesteia în fenomenele oculte într-un capitol distinct.

De asemenea, fiind interesat de metodele de pedeapsă aplicate pentru fiecare interval istoric în parte, Ioan Pop-Curșeu face o laborioasă documentare istorică, pentru a scoate la iveală, de exemplu, faptul că și unii preoți erau tentați de practici necurate, iar sancțiunea consta în faptul că erau îndepărtați pentru douăzeci de ani de la Sfânta Împărtășanie. Despre aceeași metodă punitivă, căutătorul de informații documentare află detalii din Pravila de la Govora și din aceea din timpul lui Vasile Lupu. Pe lângă descrierea cadrului legislativ al vremii, autorul se străduiește să adune suficiente informații, cât să-l ajute la conturarea cadrului social, încercând să realizeze atât o tipologie a vrăjitoarei, cât și a celor care apelează la ea. Astfel, imaginează un

portret-robot al vrăjitoarei, încorporându-i stereotipuri mentalitare esențiale, dar cu capacitate proteică – de exemplu, vrăjitoarea zilelor noastre (de regulă, de etnie romă) s-a adaptat erei internetului. De asemenea, schițează și un profil al clientului ce transgresează timpurile: clientul vechi este asemeni celui modern, ambii mizând pe situarea securizată a omului în lume.

Dacă vrăjitoria și magia au evoluat în paralel, ele existând și în zilele noastre, înseamnă că se poate vorbi de o interdependență a acestora, condiționată și de progresul economic, politic, psihologic și social al mediului în care se dezvoltă. În acest sens, scriitorul prezintă, într-un capitol despre *Lumea contemporană, rurală și urbană. Cultură populară și cultură a elitelor*, toate acele fenomene pe care le consideră responsabile de schimbarea mentalului colectiv din lumea românească, deci responsabile și de schimbarea opticii despre vrăji și magii, cum ar fi: apariția unor noi elite intelectuale, constituirea unui discurs științific specific, dezvoltarea medicinei, impunerea unui model cultural citadin. Principalii reprezentanți ai schimbărilor au fost, se pare, Țichindeal, Șincai, Petre Maior, Ioan Budai-Deleanu ș.a., în timp ce mișcarea culturală ce s-a impus printr-un spirit raționalist, înlocuitor al vechii mentalități, a fost Școala Ardeleană. Cu toții își propuneau să combată *superstițiile vulgare nu prin foc și sabie*, ci prin răspândirea științei de carte.

Se pare, însă, că acest lucru s-a impus destul de repede și cu destul de mare ușurință în mediul urban, căci, la țară, și în vremurile îndepărtate, dar și acum, practicile vrăjitoarești, alături de concepțiile aferente, sunt bine înrădăcinate. Aceasta este și părerea lui Ioan Pop-Curșeu, după care, spațiul țăranesc este stăpânit de ființe miraculoase, pe care le clasifică astfel: chtonice (vâlvele), aeriene (ielele, vârcolacii), de foc (zmeii, zburătorii) și acvatice (dracul din tău, sorbul și știmele din ape).

În partea a doua a lucrării, autorul încearcă să surprindă *Magia și vrăjitoria în arta românească*, cu o privire specială asupra literaturii. Pentru enunțarea subiectului, acesta își ia ca punct de plecare secolul al XVIII-lea, precum și începutul secolului al XIX-lea, atunci când vrăjitoria și magia erau privite ca simple credințe deșarte, vane superstiții ori iluzii cognitive. Nici în literatură, acestea nu mai cunosc expansiunea de altădată, ci, dimpotrivă, se poate vorbi despre un discurs magic căzut în desuetudine. Cu toate acestea, emitenții teoriei se înverșunează să demonstreze inserția senzaționalului, concretizat în teme și motive magice, în toate curentele literare, respectiv la toți scriitorii români importanți. Astfel, după 1820, adică în epoca romantismului, cei atrași de tipologia magului savant au fost Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu și Bogdan Petriceicu-Hasdeu. Mai târziu, în tradiționalism, este evidentă o puternică resurrecție a temelor și motivelor magice, prin scrierile lui Mihail Sadoveanu și Vasile Voiculescu. Insistențele observatorului cad pe analiza cadrului modernismului moderat, în care descoperă o rostire specifică a magismului. Exemplul principal îl oferă poezia și teatrul lui Lucian Blaga, la care se adaugă numele lui Adrian Maniu și Tudor Arghezi, pentru pasiunea lor recunoscută pentru vrăji și blesteme, Ion Barbu, despre care aflăm că este creatorul unui *hermetism narotic*, și George Bacovia, cel care a articulat o operă în care alchimia practică nu mai transgresează materia. Mai aproape de timpul nostru, avangardiștii par să abordeze

magicul dintr-o perspectivă ludică și ironică, asemenea postmoderniștilor, care aduc în plus operațiunea de destructurare a discursului de tip magic.

În această radiografiere a literaturii, din perspectiva dezvoltării temelor și motivelor magice, un loc aparte îl ocupă Vasile Lovinescu – cel care este proclamat drept *mag fascinant și inclasabil*, alocându-i-se ultimul capitol al cărții. Împărtășind părerea acestuia cu privire la științele tradiționale și la caracterul lor esoteric, Ioan Pop-Curșeu vede în cartea magică un topos al literaturii, din care reiese limpede ideea că aceasta este accesibilă doar inițiaților, deschizând drumul spre cunoașterea absolută și spre stăpânirea energiilor. Au susținut teoria aproape toți marii scriitori din literatura română, pe care autorul îi amintește într-o aglomerare onomastică ce are ca obiectiv omogenizarea punctelor de vedere subordonate celui care realizează studiul de caz. Pentru acesta, un rol important în dezvoltarea segmentului magic al literaturii române l-au jucat scriitori din toate timpurile și din toate curentele culturale și literare, cum ar fi: Țichindeal, I. Budai-Deleanu, George Barițiu, G. Coșbuc, B. Petriceicu-Hasdeu, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Barbu, Victor Brauner, Ion Vinea, Ilarie Voronca, Geo Bogza, Gellu Naum, G. Călinescu, Leonid Dimov, Ileana Mălăncioiu, Mircea Cărtărescu, Simona Popescu, Corin Braga, Al. Ecovoiu sau Vasile Lovinescu.

Plecând de la intenția clarificării tipologice a noțiunilor conceptuale de vrăjitorie și de magie, Ioan Pop-Curșeu ajunge să treacă în revistă principalele atestări ale credințelor vrăjitoarești în cultura română, insistând asupra reperelor socio-istorice ale punerii în practică a elementelor magice – pretext pentru a se scoate în evidență tot ce ține de desfășurarea ritualurilor, pedepsirea acestora, precum și riscurile religioase aferente. Se realizează, deci, o fiziologie și o teorie a păcatului, de unde și infuzia elementelor demonologice în text. Așa au ocazia, atât cititorul inocent, cât și cel competent, să afle, de exemplu, peste cincizeci de termeni sinonimici pentru cuvântul de bază al reprezentării răului – diavolul.

Toate aceste preocupări lingvistice pentru o zonă tenebroasă a demonismului nu fac altceva decât să satisfacă o curiozitate minimală a individului doct sau semidoct. Mai curând, cercetările lingvistice au rolul de a satisface propriile curiozități ale autorului. De aceea, întreg textul lui Ioan Pop-Curșeu este străbătut de ecoul unui *hybris* explicabil prin dorința lui asumată de a exprima indicibilul, de a clarifica inefabilul și de a încadra în scheme raționale și algoritmice noțiuni conceptuale destul de abstracte, precum vrăjitoria și magia. Câștigul lectorului este, din acest punct de vedere, direct proporțional cu pasiunea scriitorului pentru subiectele tratate. Astfel, un cititor interesat de dimensiunea ocultă a realității cotidiene va afla nu numai despre originile și evoluția vrăjitoriei și a magiei în istoria națională, ci va avea acces și în zona de literatură, acolo unde aceste elemente se transformă, din punct de vedere tematic, într-un topos. Valorificându-le, cercetătorul clujean construiește un caleidoscop cultural și informațional, prin care demonstrează câștigarea pariului cu sine însuși.

Alina BĂRBUȚĂ (NEGRU)
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Gina Măciucă (coord.), Ioan Oprea, Carmen Ciobanu, Silvia Manoliu, Lavinia Seiciuc, Catalina Pinzariu, Victor Carcale, Ramona Pohoata, Mihai Crudu, *Lexico-morphological idiosyncrasies of Romanian as compared with European Romance and Germanic languages. Similarities and contrasts II. The Noun*, Ștefan cel Mare University Press, Suceava, 2012, 525 pp.

Il libro, *Lexico-morphological idiosyncrasies of Romanian as compared with European Romance and Germanic languages. Similarities and contrasts II. The Noun*, offre ai lettori più esigenti uno studio comparativo del sostantivo della lingua romena con quello di altre lingue romanze e germaniche, che presentano idiosincrasie lessicali e morfologiche, rappresentate dalle assomiglianze o dalle differenze.

Per far conoscere meglio al lettore il soggetto l'argomento indagato nello studio, la coordinatrice della ricerca ha realizzato una prefazione in cui ha presentato generalità sulla classe lessico-grammaticale del sostantivo, le categorie grammaticali del sostantivo (caso, genere, numero) e anche le difficoltà di natura scientifica incontrate nella ricerca. Una di queste difficoltà è stata anche quella di trovare le strutture che potrebbero fornire un confronto minimale morfo-semanticamente nelle lingue messe a confronto. Lo scopo di questo studio è stato quello di mettere in evidenza l'unicità della lingua romena, evidenziando le consonanze o le dissonanze con le altre lingue romanze e stabilendo le tendenze evolutive simili nelle lingue germaniche. Nella ricerca si è fatto uso delle strategie intralinguistiche vs strategie interlinguistiche e delle strategie intrasistemiche vs strategie intersistemiche. Per l'approccio diacronico, si è usato il metodo storico-comparativo.

Il primo capitolo contiene un profilo individuale delle categorie grammaticali del numero e del genere in cinque lingue (italiano, spagnolo, romeno, tedesco, inglese). In questo capitolo si presentano le caratteristiche dei sostantivi rappresentate dal rapporto tra il genere naturale e quello grammaticale in italiano e in spagnolo, mentre nel caso del romeno, l'esistenza del genere neutro e anche il comportamento diverso in quanto al numero e al genere dei sostantivi composti e delle locuzioni sostantivali.

Nel caso delle lingue non romanze analizzate nello studio, solo il tedesco ha tre generi del sostantivo come il romeno, un fatto interessante è costituito dall'assegnare dei diminutivi al genere neutro, un fenomeno inesistente nella lingua romena. L'inglese può avere in comune con il romeno le due grandi classi di sostantivi, cioè variabili e invariabili, però il genere naturale non corrisponde a quello grammaticale. Ma sia in inglese che in romeno, il contrasto tra genere femminile-maschile può essere marcato lessicalmente (per mezzo dei lessemi) o morfologicamente (per mezzo dei suffissi). Se l'assegnazione dei nomi a un determinato genere in romeno, italiano, spagnolo, francese è importante per sapere quali articoli, pronomi e aggettivi si usano per un accordo corretto, nel caso dell'inglese, la categoria del genere ha piuttosto caratteristiche biologiche che linguistiche.

Il secondo capitolo esamina l'evoluzione del sostantivo romanzo dal latino alle lingue romanze con il passaggio all'analitismo morfologico che ha determinato l'apparizione

delle forme distinte nelle lingue romanze rispetto al latino. Uno dei fenomeni linguistici di evoluzione è stato il passaggio da cinque declinazioni dei sostantivi a tre a causa dei cambiamenti fonetici e morfologici, attraverso l'assimilazione della quarta declinazione dalla seconda e della quinta declinazione dalla prima. Nel caso del sostantivo, il sistema analitico si è manifestato nell'espressione dei casi, cioè attraverso il caso ablativo che viene espresso per mezzo delle costruzioni prepositive che hanno gradualmente determinato la sostituzione delle forme del dativo e del genitivo con costruzioni più comuni e più facili da usare nel latino parlato. Ha fatto eccezione la lingua romena che ha conservato le proprie forme per il dativo e per il genitivo, ma solo per il femminile.

Un altro fenomeno linguistico interessante dell'analitismo romanzo è stata la creazione di una nuova categoria grammaticale romanza, l'articolazione dei sostantivi, per mezzo dei pronomi dimostrativi latini e del numerale cardinale.

In quanto alla formazione del plurale dei sostantivi, le lingue romanze si dividono in due tipi: il tipo asigmatico (il romeno e l'italiano) e il tipo sigmatico (le altre lingue romanze).

Per il genere, il romeno è l'unico tra le lingue romanze che ha mantenuto il neutro latino, ma nelle altre lingue i sostantivi neutri latini sono stati assegnati sia al genere femminile che al genere maschile. Un fatto interessante è che, nelle lingue romanze, la desinenza *-us* era percepita come maschile e la desinenza *-a* era percepita come femminile e così si può spiegare il cambiamento del genere dei sostantivi del latino nel passaggio alle lingue romanze dal maschile al femminile e viceversa.

Il terzo capitolo si occupa del sostantivo quale vettore semantico di una categoria di costruzioni verbali attraverso un approccio contrastivo in romeno, tedesco, inglese, italiano e spagnolo, in cui si insiste sul ruolo importante del sostantivo nella costruzione verbale, tanto nelle lingue romanze, quanto in quelle germaniche. Dal confronto dei verbi con funzione "centrale", cioè i verbi più comuni utilizzati nelle cinque lingue, si è arrivati alla conclusione che le lingue romanze hanno il verbo *fare* come iperonimo, mentre le lingue germaniche non lo hanno per gli stessi costrutti verbali, preferendo l'iponimo dello stesso verbo e dimostrando così un tipo di pensiero più pragmatico. In seguito viene presentata la sottocategoria dei verbi aventi funzione "marginale", che non hanno lo stesso ruolo semantico principale dei verbi con la funzione "centrale". L'analisi contrastiva si è centrata sulla capacità delle funzioni delle locuzioni verbali che esprimono l'azione, riducono o aumentano il valore sintattico e anche alterano gli stili.

Il quarto capitolo esamina le concordanze e le differenze tra le lingue romanze e germaniche nella grammatica del sostantivo e anche le relazioni speciali nelle situazioni del romeno. Pertanto, confrontando il nome con il verbo, la classe morfologica del sostantivo risulta più complessa di quella del verbo: i sostituti e i determinanti concordano, mentre nel caso del verbo non ci sono delle concordanze con i determinanti. Poi l'adozione di nuovi nomi attraverso il prestito determina mutazioni dal punto di vista derivativo e desinenziale, mentre nel caso dell'adozione di nuovi verbi, le mutazioni sono quasi inesistenti.

I determinanti e i sostituti del sostantivo fanno parte di una classe conservatrice, tanto nel caso delle lingue romanze, per le eredità dal latino popolare, quanto nel caso delle lingue germaniche, per le eredità dal germanico comune.

La lingua romena è considerata la più conservatrice delle lingue romanze: mantiene il genere neutro e anche il fonetismo latino ed è, da questo punto di vista, più vicina alla lingua italiana. Un'assomiglianza del romeno con lo spagnolo è l'uso di una preposizione per il complemento oggetto. Inoltre, nella struttura della lingua spagnola è notevole il raddoppiamento dei complementi oggetto e di termine, come in romeno.

Il passaggio dal latino alle lingue romanze ha comportato anche una riorganizzazione degli elementi originari e lo sviluppo delle situazioni che non erano specifiche per la lingua-base. Così, nel caso del sostantivo si è arrivati alla riduzione dei casi e alla scomparsa del genere neutro (ad eccezione del romeno) a causa della trasformazione fonetica delle parole e dell'emergere di una nuova categoria morfologica, cioè l'articolo (dal IV secolo), che è derivato dal pronome dimostrativo latino per il determinativo e dal numerale cardinale per l'indeterminativo.

Sia nella famiglia delle lingue romanze che in quella delle lingue germaniche, l'articolo determinativo può essere enclitico o proclitico. È interessante notare che la lingua romena ha tanto l'articolo determinativo enclitico (quello allegato al sostantivo), quanto proclitico (gli articoli dimostrativi aggettivale e genitivo).

La riduzione dei casi del latino classico è dovuta alla concorrenza delle costruzioni preposizionali del latino parlato che hanno determinato l'abbandono delle desinenze casuali, e, di conseguenza, la formazione dei casi è diventata sempre più analitica. Conseguentemente, il romeno possiede una singola forma di sostantivi per tutti i casi.

La desinenza sigmatica del plurale $-s$ si trova solo nelle lingue romanze occidentali e deriva dai nomi latini maschili e femminili delle prime tre declinazioni in accusativo. In quanto ai gradi di comparazione, essi hanno cominciato a formarsi attraverso gli avverbi comparativi nelle lingue romanze, fatto condiviso anche da alcune lingue germaniche caratterizzate, in genere, da suppletivismo.

Dal punto di vista delle costruzioni sintagmatiche e lessicali, ci sono alcune differenze tra le lingue romanze e quelle germaniche, le prime con un numero ridotto di formazioni di nuove parole, spesso ricorrendo ai prestiti, a differenza delle lingue germaniche che possono formare più facilmente nuove parole con i propri mezzi (composizione e prefissazione). In tal modo, al sincretismo delle lingue germaniche si oppone l'analitismo delle lingue romanze. Tuttavia, come l'autore ha osservato, non tutte le lingue sono completamente sintetiche o analitiche. L'espressione analitica per le lingue romanze si è realizzata solo per la categoria del caso per mezzo delle preposizioni, il genere e il numero si esprimono sinteticamente per mezzo delle desinenze. Allo stesso modo, le lingue germaniche possono esprimere il caso tanto con le preposizioni, quanto con le desinenze.

Anche se il latino popolare e il germanico comune condividevano tanti tratti linguistici, essendo geneticamente correlati, l'evoluzione delle lingue romanze e germaniche che ne derivano ha portato alla loro diversificazione. Così, le lingue

germaniche hanno al livello grammaticale anche aspetti che non sono specifici alle lingue romanze come le alternanze fonetiche (tranne il romeno). La lingua tedesca si differenzia da altre lingue germaniche a causa dei mezzi sintetici per indicare le funzioni e per il gran numero di possibilità grammaticali e testuali per esprimere il genere. Nella categoria del genere, tutte le lingue germaniche hanno conservato un tipo particolare di pronomi per il genere neutro. La lingua inglese si differenzia dalle altre lingue germaniche per la categoria grammaticale del genere che si forma mediante i mezzi lessicali e non flessivi.

È interessante notare che l'autore di questo capitolo ha rilevato un fatto comune nelle lingue romanze e germaniche: la formazione dell'articolo determinativo dal pronome dimostrativo e l'articolo indeterminativo dal numerale cardinale.

In entrambe le famiglie di lingue si è fatta una grammaticalizzazione dell'ordine delle parole. Il processo di cambiamento della categoria grammaticale attraverso l'ordine delle parole in romeno si trova anche nelle lingue germaniche, ma con una frequenza più ridotta.

Per quanto riguarda le traduzioni, la presenza del paratesto è molto importante per fare più fedelmente il passaggio da un ambiente culturale ad un altro, rispettando le caratteristiche particolari di ogni lingua. L'equivalenza della traduzione è basata sul livello lessicale, e questo indica che la classe del nome ha un ruolo fondamentale per la traduzione.

Il quinto capitolo contiene un profilo sinottico dell'identità lessico-morfologica della lingua romena nel contesto romanzo-germanico studiato. Si è tenuto conto delle tre lingue romanze (il romeno, l'italiano, lo spagnolo) e delle due lingue germaniche (l'inglese e il tedesco) e la ricerca si è svolta in due direzioni: l'accennare delle caratteristiche individuali nel modello romanzo, con la messa in evidenza delle assomiglianze e delle differenze e, conseguentemente, la loro evoluzione in rapporto alle lingue germaniche. Si prosegue con la presentazione delle idiosincrasie nelle lingue in questione che fanno l'oggetto dello studio.

Concludendo, la lingua romena è la più idiosincrasica delle lingue romanze; non le si può assegnare una tipologia specifica. Anche se condivide con l'italiano il modello asigmatico e altre caratteristiche del latino parlato, la più orientale lingua romanza è più vicina alla più occidentale lingua romanza, preservando i vecchi elementi latini che si spiegano con l'appartenenza all'area periferica della famiglia linguistica.

Ciprian POPA

Universitatea „Stefan cel Mare”, Suceava, Romania